

fortiori in phantasia. Unde fit, si contingat aliquando ut concurrant bruto variæ species objectorum, quorum nulla sufficit ad determinandam apprehensionem, vel existimationem quasi practicam, de fugiendo aut prosequendo objecto, non posse determinari, donec species repræsentativa aliquo modo immutetur; unde si in itinere prius brutum hæret et timet progredi, si vero fortius pungitur, statim movetur, ideo est quia specie doloris vehementius excitatur et determinatur. Igitur in præsentia objectorum semper fit hæc apprehensio mere naturaliter ex parte potentia, posita sufficiente specie ex parte objecti.

5. Ex quo facile intelligitur, eodem modo determinari in absentia objectorum, etiam ex consuetudine, quia non minorem efficaciam requirunt ex parte phantasmatis in absentia, quam in præsentia objecti, tam post consuetudinem, quam in principio ejus; ergo semper naturaliter determinantur posito tali phantasmate; ergo non requirunt alium habitum, nec sunt capacia ejus. Consuetudo ergo in his animalibus non deserviet ad acquirendum habitum, qui inclinet potentiam, sed ut phantasma sic vel sic repræsentans, firmius adhæreat. Atque ita fit ut sine alia consuetudine, ex vi solius phantasmatis alicujus objecti sensati, non apprehendant aliquid insensatum, nec judicent esse fugiendum aut sectandum. Interveniente autem consuetudine, quia sæpius experitur brutum in præsentia talis objecti se pati dolorem, vel aliquid simile, species objecti illius sensibilis retinetur in memoria, tanquam repræsentans illud objectum, ut doloriferum. Atque ita ex vi phantasmatum, quæ per repetitionem actuum firmius hærent memoria, contingunt omnia, quæ per consuetudinem vel experientiam bruta videntur acquirere; ergo non est necessarius illis alius habitus. Nam, licet fingamus habitum in phantasia bruti, si species non repræsentet objectum cum omnibus circumstantiis requisitis ad determinationem, actus non poterit determinari. Si vero species repræsentet objectum cum omnibus circumstantiis, naturaliter determinabitur etiamsi non habeat habitum; est ergo impertinens talis habitus, et consuetudo solum efficit ut species repræsentet objectum sub his vel illis circumstantiis. Et hoc opinor sensisse D. Thom. cum dixit, *quodammodo esse habitus in his brutis, ut ex solutione a tertium a fortiori constare*

potest. Et addere etiam possumus, hanc ipsam imperfectam habilitatem vel consuetudinem, non habere proprie in eis locum, nisi quatenus aliquo modo sunt capacia disciplina per subordinationem ad rationem humanam; nam in sola experientia mere naturali minus imitantur modum, aut usum habitus, sed solum ex memoria repetita naturali instinctu operantur.

De hominis cogitativa et ejus habitu.

6. Dices: ergo idem dici poterit de cogitativa hominis, quod nullum acquirat habitum, præter species conservatas in memoria, et repræsentantes hoc vel illo modo. Respondetur: ita videtur docere D. Thomas, dicto art., ad 3, ubi, de homine loquens, solum ait, *in interioribus viribus sensitivis apprehensivis ejus posse poni habitus, secundum quos sit bene memorativus, vel cogitativus, vel imaginativus.* Et affert Philosophum, de Memor. et reminisc., c. 3, dicentem, quod consuetudo multum operatur ad bene memorandum. Non videtur ergo D. Thomas ponere alium habitum in nostro sensu interiori, nisi eum, qui deservit memoria, qui non videtur distinctus ab speciebus magis vel minus perfectis.

7. Nihilominus verisimilius videtur, in cogitativa hominis acquiri habitum distinctum ab speciebus, dantem facilitatem, et inclinantem potentiam ad aliquos actus determinate. Ratio est, quia cogitativa hominis non est ita simpliciter determinata ad unum, sicut phantasia bruti; nam potest aliquo modo ex imperio rationis moveri et determinari ad operandum, ut ibidem D. Thomas docet; et ideo sicut appetitus sensitivus hac ratione est capax proprii habitus, ita et cogitativa, ut promptius et facilius obsequatur rationi in suis apprehensionibus, et cogitationibus, et judiciis sibi proportionatis de sensibilibus fugiendis, vel appetendis. Et hoc totum existimo comprehendisse D. Thomam sub illis verbis, *ut homo sit bene memorativus, cogitativus, et imaginativus.*

SECTIO IV.

An in intellectu sint proprii habitus.

1. *Dubitandi rationes.* — Ultima objectio occurrit de intellectu hominis; nam cum sit potentia naturaliter operans, non videtur indigere alio habitu, præter species intelligibiles. Nam si illæ sufficienter repræsentant

objectum, intellectus naturaliter assentit; si vero insufficienter repræsentant, vel non potest præbere assensum, vel non nisi juxta sufficientiam specierum. Et declaratur in hunc modum in habitu scientiæ, aut primorum principiorum: nam si intellectus exacte apprehendat rationes terminorum quibus constat propositio immediata, naturali necessitate præbebit assensum: sin minus, præbere non poterit; ergo ad talem assensum non est necessarius habitus præter species exacte repræsentantes extrema propositionis. Similiter, si quis evidenter cognoscat medium scientificum, et illud applicet assentiendo majori et minori propositioni, necessitate naturali eliciet assensum scientificum conclusionis, et ita non indiget habitu. Si vero non consideret medium scientificum, vel illud sufficienter non applicet, non poterit habere assensum scientificum conclusionis; ergo impertinens est talis habitus, præter species terminorum sufficienter et recte coordinatas.

2. *Quorundam opinio.* — Propter hanc objectionem ita sentiunt de habitibus intellectus nonnulli Thomistæ, Sone., 5 Metaph., quæst. 9. Et videtur fuisse sententia D. Thomæ, quæst. 24 de Veritat., art. 4, ad 9, ubi ait, habitum intellectus esse aliqualem ordinationem specierum. Idem sentit in q. 10, art. 2, ubi postquam probavit in intellectu possibili remanere species intelligibiles post actualem considerationem, subdit, et *harum ordinatio est habitus scientiæ*; idem significat 1. 2, quæst. 67, art. 2, ubi ait, formale in scientia esse species intelligibiles, materiale vero esse phantasmata; et 3 parte, quæst. 12, art. 2, sentit augmentum habitus scientiæ proprium et secundum essentiam ejus, consistere in augmento seu additione specierum.

Questionis resolutio.

3. *Ratio conclusionis.* — Nihilominus tamen verior est sententia quam proposuimus, nimirum, generari in intellectu proprios habitus distinctos ab speciebus intelligibilibus inclinantes ipsum ad proprios actus, et ad convenientem usum specierum. Et hæc est opinio magis recepta in schola D. Thomæ, quam tenet Capreolus, in Prologo Sentent., quæst. 3; et Cajetanus, 1. 2, quæst. 54, art. 4; Ferrar., lib. 1 cont. Gentes, cap. 56, et sumitur etiam ex D. Thoma, aliis locis. Nam 1. 2, quæst. 51, art. 2 et 3, dicit habitus in-

tellectuales acquiri per actus intellectus; et quæst. 14, art. 4, ad 3, dicit habitum scientiæ perfici per actum, cum ad novas conclusiones extenditur, et non generari tunc alium habitum; at vero species intelligibiles non fiunt per actus, sed potius ipsæ species sunt principia actuum, et quando scientia extenditur ad novas conclusiones, certum est acquiri novas species intelligibiles. Denique, dicta quæst. 54, art. 4, expresse dicit habitum esse simplicem qualitatem, et non collectionem plurium. Ratione vero probatur, quia species intelligibilis non requiritur ex parte potentia, sed ex parte objecti; unde est simpliciter necessaria ad operationem, et non tantum ad melius esse, sicut habitus, de quibus nunc agimus; ergo præter species intelligibiles necessarii sunt habitus in intellectu, qui juvent ipsam potentiam ex parte ejus, et ad assentiendum et judicandum facilem et promptam reddant. Patet consequentia, quia intellectus in ferendo judicio difficultatem patitur, etiam post acquisitas species objectorum; et ideo in principio magna inquisitione et consideratione indiget; post consuetudinem vero, vel frequentiam actuum, magnam experitur facilitatem; ergo signum est acquiri habitum.

4. Secundo idem declaratur inductione; nam in intellectu quidam sunt habitus qui dicuntur virtutes, et alii qui non sunt virtutes, ut infra dicemus. Et similiter quidam dicuntur practici, alii vero speculativi; hæc autem distinctiones vix aut nullo modo possunt applicari ad species intelligibiles. Rursum, de habitibus qui non sunt virtutes, negari non potest quin sint distincti ab speciebus, quia etiam post acquisitas species, imo et post actualem considerationem medii, seu rationis assentiendi, adhuc intellectus est indeterminatus; ergo est capax habitus, quo in ea determinatione facilitatem et promptitudinem acquirat. Dices eam determinationem esse a voluntate movente intellectum, et ideo non esse necessarium habitum in intellectu, quia, posita motione voluntatis, intellectus ex necessitate assentit. Respondetur, etiamsi in his actibus voluntas aliquo modo moveat intellectum, etiam ex parte ejus postulare optimam dispositionem, ut prompte et facilliter obediat, maxime cum intellectus non moveatur a voluntate ad assensum, nisi rationali modo. Atque ita in assensu fidei divinæ præter habitum piæ affectionis, qui est in voluntate, ponunt Theologi in intellectu

habitus fidei divinæ, et proportionali modo datur habitus intellectualis fidei humanæ, vel opinionis.

5. Præterea habitus intellectuales, qui sunt virtutes, ponuntur ab Aristotele, libro 1 Ethic., cap. 13, et lib. 2, c. 1, et quinque numerantur, lib. 6, cap. 3, quarum duæ sunt practicæ, scilicet, ars et prudentia; quas certe constat non consistere in solis speciebus, quæ facile acquiruntur, et memoriæ etiam mandantur, sed in alio habitu, magno usu et habitudine acquisito. Unde sæpe Aristoteles quoad hoc æquiparat duos habitus virtutibus moralibus, ut patet ex 9 Metaph., et 2 Ethic., cap. 1. Tandem de aliis virtutibus speculativis, quamvis minor appareat necessitas propter naturalem modum assentiendi, nihilominus tamen propter imperfectionem nostri intellectus, qui in his veritatibus assequendis difficultatem patitur, necessarius est habitus facilitatem præbens, quod supra, disputatione 1, in ipso habitu principiorum, et in habitu metaphysicæ, quæ est naturalis sapientia, declaravimus. Est autem eadem vel major ratio de habitu scientiæ, quod magis perspicuum fiet inferius solvendo argumenta.

6. Tertio probatur hæc sententia, quia species intelligibiles secundum se sumptæ solum repræsentant res simplices et incomplexas; ergo ex solis illis, vel ex quacunque collectione earum non fit homo sciens aut prudens, sed ex facilitate et promptitudine utendi convenienter his speciebus, et componendi ac discurrendi, et præsertim judicandi de rebus apprehensis, seu repræsentatis per illas. Dices, propterea dictum non esse ab auctoribus prioris sententiæ, habitum esse species, vel collectionem specierum, sed species recte ordinatas, seu ordinationem specierum. Sed inquiri quidnam sit hæc specierum ordinatio; nam species solum sunt qualitates quædam inhærentes intellectui in actu primo, inter quas secundum se nullas potest intelligi ordo, nec secundum situm, cum sint in subjecto indivisibili, nec secundum inhærendi modum, quia una non hæret mediante alia, neque secundum aliquod aliud genus causalitatis aut successionis, ut per se constat. Igitur ordinatio specierum nihil esse potest, nisi habitus quam intellectus acquirit ad ordinatum utendum his speciebus, et recte judicandum secundum illas.

Exponitur D. Thomæ sententia.

7. Et in hunc modum existimo interpretandum esse D. Thomam, quotiescunque habitum scientiæ appellat ordinationem specierum. Non enim solas species posuit in intellectu, ut ex aliis locis constat; nec intelligere potuit illam ordinationem esse aliquid reale additum speciebus, et intrinsece seu formaliter in eis existens, quia talis ordinatio intelligibilis non est, ut ostendi. Debet ergo intelligi de ordinatione quasi effectiva, seu extrinseca, quam habent species ex vi habitus scientiæ, cujus sunt veluti instrumenta. Nec refert quod in priori loco de Veritate ait D. Thomas, quod specierum aliqualis ordinatio habitum efficit. Imo si hæc verba in rigore sumantur, potius nobis favent, quia distinguit habitum ab speciebus. Unde per ordinationem specierum ibi intelligere possumus non habitalem ordinationem, sed actualem, id est, ordinatum usum earum, quo habitum acquirimus. Atque eodem modo vocat species formale scientiæ, quo modo loquendi maxime utitur comparando species ad phantasmata; nam hæc remote et quasi per accidens comparantur ad scientiam, ob conjunctionem animi ad corpus; species autem intelligibiles immediate ac per se propter conjunctionem objecti. Unde, quia objectum ipsum est quasi formale respectu cognitionis et scientiæ, ideo hac etiam ratione possunt species appellari formale in scientia, non vero quia formaliter sint ipsi habitus scientiæ. Quod vero ait D. Thomas, scientiæ habitum augeri acquirendo novas species, non est intelligendum formaliter, sed causaliter, quia nimirum acquisitis novis speciebus fiunt actus, quibus habitus augeatur. Non est autem inconveniens admittere, interdum nomine scientiæ significari ipsum habitum cum suis speciebus, et hoc modo aliquas denominationes accipere ratione specierum, non tamen propterea excluditur habitus judicativus ab speciebus distinctus.

Satisfit rationi dubitandi.

8. Ad difficultatem ergo positam respondetur, quamvis intellectus sit potentia naturaliter agens, ex parte tamen objectorum, et mediorum, quibus utitur ad ferendum de rebus judicium, sæpe non satis determinari, neque necessitari; et tunc esse utilem habitum ad inclinandum intellectum in unam partem potius quam in aliam. Deinde, etiam

quando ratio seu medium asserendi est evidens, non semper actu et formaliter applicatur, seu consideratur; habitus autem deservit, ut feratur judicium absque expressa et formali applicatione mediæ. Ut in exemplo illo de actu scientiæ, quamvis ante habitum acquisitum non possit quis præbere assensum evidentem conclusioni, nisi adhibita formali et expressa demonstratione, tamen post acquisitum habitum non semper indiget illo formali discursu, sed proposita tali veritate, statim ex habitu illi præbet assensum evidentem. Et si quis postea velit demonstrationem applicare, etiam ad hoc erit utilis habitus, ut multo promptius et facilius possit uti speciebus ad applicandum proprium medium, quæ talis veritas demonstranda est. Sicut etiam ad assensum scientificum necessaria est evidentia, non tantum præmissarum, sed etiam illationis, et tamen non est necesse ut quotiescunque assensus scientiæ eliciendus est, feratur expressum ac formale judicium de bonitate illationis, sed sufficit ut ex habitu id faciat intellectus, tanquam quippiam certum et evidens; et ad hoc multum deservit habitus dialecticæ. Denique eadem ratione, etiam circa prima principia potest acquiri habitus, quia licet in se sint per se nota, nos vero in eis agnoscendis sæpe difficultatem patimur. Unde talis habitus deservit, ut debite componendo ipsos terminos per species apprehensos, facilius veritatem intueamur in immediata eorum connexionem.

SECTIO V.

Utrum habitus sit propter efficiendum actum.

1. *Intentio auctoris in hac sectione.* — In hac dubitatione explicanda est causa finalis habitus, unde magis constabit ejus necessitas vel utilitas. Et quia in iis rebus, quæ sunt veluti instrumenta per se primo ordinata ad operationem, finis et effectus in idem coincidunt, simul explicabimus effectum et efficientiam habitus. Ac denique quia hæc principia per se primo ordinata ad operationem, suam essentiam habent cum habitudine transcendentali ad id, ad quod ordinantur, et inde sumunt suam rationem, vel speciem suam, ideo consequenter videndum erit quomodo habitus possit hac ratione comparari ad actum, si e converso actus est effectus ejus; et quo modo in hoc habitus et actus sibi adæquate et vicissim respondeant.

2. *Habitus aliquo modo ordinatus ad ope-*

rationem. — Primo igitur supposita significatione hujus vocis *habitus*, superius tradita, et quod hic solum agimus de propriis habitibus potentiarum animæ, dubitari non potest quin aliquo modo sint propter operationem; nam ad hoc relinquuntur in potentia ex vi præcedentium actuum, ut illam facilem reddant ad similes actus; alias supervacanei essent habitus, ut ex hactenus dictis satis constat. Ex quo colligitur duplex causalitas habitus: una est formalis, quatenus per seipsum immediate afficit potentiam inclinando eam in actus seu objecta; alia est circa ipsos actus, nam inclinando potentiam ad illos, causa est ut illi promptius, facilius et delectabilius fiant. Et in iis quæ hactenus diximus non est (quod ego sciam) diversitas opinionum. Sed tota versatur in explicando modo hujus causalitatis.

Prima sententia, negans efficacitatem habitus.

3. *Primum argumentum pro sententia proposita.* — Est ergo prima sententia, quæ negat habitum efficere proprie et per se actum, sed solum remote, et per modum cujusdam dispositionis esse conditionem quamdam, qua posita sola potentia facilius exercet actum. Hæc fuit opinio Aureoli, ut refert Capreolus, in 1, dist. 17, q. 1, art. 2, in princ.; et in eam inclinatur Scot., ibi, quæst. 2, et latius eam defendit Durand., in 3, dist. 23, quæst. 2, 3 et 4; Palud., ibi, q. 2. Fundamentum eorum est, quia nihil est in actu, quod per se possit fieri ab habitu: ergo habitus non est principium per se effectivum actus. Antecedens patet, quia in actu considerare possumus, aut substantiam ejus, aut intensionem, aut bonitatem, aut facilitatem, seu promptitudinem, vel delectationem qua fit; nihil autem horum potest esse ex efficientia habitus; ergo. Probatur minor quoad singulas partes, nam substantia actus per se fit a sola potentia, tum quia ipsa habet ad hoc sufficientem virtutem, ut satis constat ex actibus qui habitum præcedunt, qui sunt ejusdem substantiæ; tum etiam quia hi habitus non ponuntur propter substantiam actus; agimus enim de acquisitis, qui in hoc differunt a per se infusis. Atque eadem fere ratio est de intensione, tum quia intensio qualitatis non est aliquid distinctum a substantia seu entitate qualitatis non intensæ et in individuo sumptæ, ut infra dicemus; actus autem in individuo fit, ut constans ex tot gradibus intensionis.

Tum maxime quia potentia ex vi habitus non potest facere actum intensiorem; quin potius sicut habitus supponit actum a quo fiat, ita habitus intensus supponit actum intensum a quo intendatur, et non potest esse principium actus intensioris seipso; ergo potentia est sufficiens principium totius intensioris actus. Rursus bonitas, si sit moralis, neque est communis omnibus actibus qui fiunt ex habitu, neque habet specialem rationem; si vero sit bonitas transcendentalis, non addit aliquid rei ultra substantiam uniuscujusque entitatis; ergo non magis potest fieri per se ab habitu, quam entitas, vel substantia ipsius actus. Facilitas vero, vel promptitudo, quod idem est, non est aliqua entitas vel modus realis in ipsomet habitu, sed est denominatio quædam proveniens ex parte operantis, quatenus ob aliquam conditionem, vel dispositionem expeditior est ad operandum; ergo ratione facilitatis non potest habitus per se influere in actum. Quin potius, ex eo quod hi habitus solum sunt propter facilitatem, plane colligitur, non concurrere ut principia per se effectiva actuum, sed solum ut dispositiones ipsius operantis, juxta illud Philosophi, 2 Ethic., cap. 5: *Habitibus est, quo bene vel male nos habemus ad actus.* Atque idem evidentiis constat de delectabilitate; nam hæc non est aliquid additum actui, sed provenit ex diversa apprehensione, vel dispositione ipsius operantis.

4. Secundo principaliter argumentari possumus, quia habitus non est inclinatio potentiae ad actum: ergo neque est principium agendi actum. Patet consequentia, quia principium per se actus inclinatur in illum, et consequenter inclinatur subjectum, seu potentiam in qua residet. Antecedens autem patet; nam illa inclinatio vel est actus elicited ab ipso habitu; et hoc non, ut est per se notum, tum quia inquirimus de inclinatione ad actum; si autem illa esset actus, ad illam etiam esset inclinatio, et sic in infinitum; tum etiam quia inclinatio hæc est a solo habitu, actus vero elicited non potest esse ab habitu sine potentia. Vel illa inclinatio est solum per modum actus primi, et hoc etiam non potest dici, quia inclinare plus significat, quam informare, vel afficere; alias omnis forma inclinaret suum subjectum; unde gravitas non inclinatur nisi efficiendo aliquem actum secundum: ergo.

5. Tertium ac præcipuum argumentum est, quia actus efficit habitum, cum habitus ex frequentia actuum generetur; ergo non

potest habitus efficere actum. Patet consequentia, nam in causis æquivocis non potest esse reciprocatio, quia cum causa et effectus specie differant, necesse est causam esse perfectiorem effectui; ergo effectus non potest efficere rem ejusdem rationis eum sua causa, quia non potest efficere aliquid perfectius se. Sic ergo in presenti, cum actus et habitus specie differant, et actus efficiat habitum, signum est esse perfectiorem illo; ergo non potest habitus vicissim efficere actum.

Vera sententia ac resolutio.

6. Nihilominus dicendum est, habitum simul cum potentia efficere actum, et hunc esse proprium finem ejus. Hæc est sententia D. Thomæ, 4. 2, q. 49, art. 3, in corp., adjuncta solut. ad 4, et q. 51, art. 2, ad 3; tenet Cajetanus ibi, et Capreolus supra. Hervæus, Quodlib. 1, q. 13. Idem Ocham, Quodlib. 3, q. 20; Gabriel, Major, et alii, in dist. 23; Almainus, tract. 1 Moralium, c. 11; et sumitur ex Aristotele, 3 Ethic., c. 4, ubi sic ait: *Omnes habitus ex operationibus similibus fiunt, quapropter tales quasdam operationes reddere oportet; et c. 6, virtutem, ait esse habitum, a quo bonus efficitur homo, et quo bene suum opus ipse reddet, efficitque; et 6 Ethic., c. 4, distinguit habitum in activum et effectivum, in eo sensu, quo distingui solet actio ab effectione, ut infra suo loco videbimus. Et ita artem vocat habitum factivum, prudentiam activum; et 5 Metaphys., c. 12, et lib. 9, in principio, artem numerat inter potentias, id est, inter principia agendi, ut ibi notavimus.*

7. Et probatur ratione, quia habitus conferri potentiae, ut facilius, promptius, et majori propensione efficiat actum; sed non potest hoc præstare, nisi quia juvat potentiam ad actum efficiendum; ergo simul cum ipsa potentia vere per se efficit actum. Major ab omnibus admittitur, et experientia constat, et quia illa est unica ratio ponendi hos habitus. Minor cum consequentia probatur, quia nec potest intelligi quo modo habitus juvet potentiam, nisi cum illa efficiendo, neque etiam quo modo illi conferat facilitatem in agendo, nisi illam juvando. Quod præterea ita ostendo: nam quatuor modis intelligi potest juvari agens ab alio ad facilius operandum. Primo, avertendo impedimenta; secundo ex parte passi, illud melius disponendo et applicando; tertio, augendo virtutem ejus activam; quarto efficiendo illi. Habi-

tus autem non potest solum primo modo juvare potentiam, quia sæpe nullum est impedimentum, quod auferat; ut scientia, verbi gratia, non juvat tollendo errorem, vel aliquid simile, sed tollendo ignorantiam privativam, quod non est tollere, sed potius ponere formam, quæ per se conferat ad opus; nam si ipsa forma per se non confert, privatio ejus ut sic nullum erit impedimentum. Idem argumentum est de arte, opinione, et aliis habitibus intellectus; in habitibus autem appetitus, videtur magis habere locum illa ablatio impedimenti, quatenus per habitum contrarii affectus, seu passiones reprimuntur. Verumtamen etiam in illis non potest intelligi ablatio impedimenti, nisi prius intelligatur collatio virtutis per se conferens ad proprios actus seu affectus. Quia habitus appetitus formaliter ac per se non moderantur affectus quantum ad ipsos corporis motus, quia tales habitus non sunt in membris corporis, neque afficiunt aut disponunt ipsos humores, quibus tales motus perficiuntur; moderantur ergo habitus proxime ipsum appetitum, et affectus ejus, et in illo ut in radice moderantur motus, qui ab illo excitantur. At vero in ipso appetitu non semper est impedimentum positivum, quod per habitum auferendum sit, quia sæpe acquiritur habitus virtutis, verbi gratia, ubi nullum erat contrarium vitium, vel e converso acquiritur vitium, ubi nulla erat virtus; tunc ergo habitus acquisitus non juvat auferendo aliquid. Nec potest dici quod juvet impediendo actus contrarios, quia habitus per se ac formaliter non repugnat actui; sunt enim diversarum rationum; si ergo repugnat seu impedit, est quia aliquid per se confert ad actus contrarios; ergo causalitas habitus in actu non potest intelligi per solam ablationem impedimenti, sed quia per se ac positive disponit potentiam ad actum.

8. Quod vero hæc dispositio non possit esse tantum passiva, seu ex parte passi ut sic, ut Scotus contendit, probatur imprimis, quia ibi passum non fit propinquius agenti, cum actus et potentia intime per se uniantur, et ita hujusmodi potentiae in seipsas operentur, cum hos actus eliciunt. Deinde non est ibi necessaria dispositio removens contrarias dispositiones, aut repugnantes, quia, per se loquendo, nulla sunt hujusmodi in tali potentia; et ideo, per se loquendo, efficit suas operationes in instanti, teste Aristotele, 10 Ethic., c. 4. Denique, neque intervenit ibi

dispositio per se uniens actum cum potentia; nam ipsa potentia, per se nude considerata, unitur actui antequam habeat habitum; et quatenus passiva est, per sese est aptissima ad illam unionem. Neque ad hoc confert ullum impedimentum vel difficultatem. Unde propter hanc solam dispositionem nulla esset necessitas talium habituum. Sed ait Durandus, habitum, etiamsi tantum materialiter disponat, ex parte objecti conferre ad facilitatem actus, quia ratione talis dispositionis actus apprehenditur ut magis conveniens et connaturalis. Sed hoc imprimis non habet locum in habitibus intellectus, qui non tendunt in objectum sub ratione boni, vel convenientis, sed sub ratione veri, ad quam parum refert connaturalitas actus, præsertim in veritatibus speculativis, et evidentibus.

9. Deinde repugnantia involvuntur in ea responsione; nam si habitus alioqui non confert per se ad actum, non est cur ratione illius actus sit magis connaturalis; nam connaturalitas provenit, aut ex naturali potentia passiva, aut ex naturali virtute activa; sed ipse Durandus negat esse in habitu vim connaturalem effectivam actus, et ostensum est per se non habere causalitatem passivam, quod maxime verum est, si non habet activam; ergo non habet unde sit magis connaturalis. Vel e converso retorqueri potest argumentum: actus efficitur magis connaturalis ratione habitus; et non propter solam vim passivam; ergo propter activam naturalem. Et confirmatur, quia si habitus non est principium actus, et alioqui non disponit physice ad illum, ut ostensum est, ergo nullo modo inclinatur ad illum; ergo neque habet ordinem per se ad illum; quo modo ergo potest esse causa, vel occasio, ut ratione ipsius, actus apprehendatur ut convenientior et connaturalior? Eo vel maxime quod illa connaturalitas debet objective apprehendi, ut moveat ad promptius vel delectabilius operandum: ergo oportet, ut aliquo experimento cognoscatur, seu quod aliquid præcedat movens ad illam apprehensionem; hoc autem non potest esse aliud, nisi ipsa facilitas in operando, quam habitus natura sua confert; ergo non potest hæc omnino fundari in sola illa apprehensione.

10. *Habitus non potest juvare potentiam ad actum nisi aliquid efficiendo.* — Relinquitur ergo non posse habitum juvare et facilitare potentiam ad actum, nisi augendo virtutem per se effectivam talis actus. Non auget au-

tem ipsam virtutem potentiae, quasi intendendo illam, quia potentia in se est indivisibilis, et intrinsece intendi vel augeri non potest; imo, si talis intensio esset possibilis, non esset necessarius alius actus; sicut virtutes per se infusae, quae participant quemdam modum potentiae, quia intensionem recipere possunt, per eandem recipiunt augmentum virtutis, et consequenter facilitatem ad priores actus. Potentiae autem animae non possunt hoc modo augeri, ut constat; ergo habitus auget per se virtutem effectivam actus per additionem, seu multiplicationem virtutis, quia, nimirum ipsemet actualat potentiam, ut virtus influens per se in actum. Et ex hoc discursu multa alia argumenta confici possunt, partim ex inductione, partim ex formali effectu ipsius habitus, partim ex proportionem inter potentiam et habitum, tam inter se, quam respectu actus, nam in ordine ad actum, utrumque comparatur ut actus primus, inter se vero ut perfectio et perfectibile; habitus ergo perficit potentiam secundum habitudinem quam habet ad suum actum, magis inclinando illam, et aliquam virtutem agendi praestando.

SECTIO VI.

Quid efficiat habitus in actu.

1. *Aliquorum sententia.* — Superest vero explicandum (quod etiam in argumentis contrariae sententiae petitur) quid efficiat habitus in actu. Multorum enim sententia est, efficere modum ejus, non substantiam. Illum autem modum quidam putant esse majorem intensionem ipsius actus; citaturque pro hac sententia Gofredus, Quodl. 9, quaest. 4. Alii dicunt modum illum esse facilitatem actus, quae sententia tribuitur Henrico, Quodl. 4, q. 22; sed ibi nihil aliud dicit, quam quod hi habitus conferant facilitatem in operando, et quod ad eum finem praecipue acquirantur. Citatur etiam D. Thomas, in 4, dist. 46, q. 1, art. 1, c. 2, quaestiu. 2, ad 2, ubi sic inquit: *In actu duo consideranda sunt, scilicet, substantia actus, et forma ipsius, a qua perfectionem habet actus; ergo secundum substantiam principium est naturalis potentia, sed secundum formam suam principium ejus est habitus.* Quae autem sit illa forma actus, D. Thomas non amplius declarat.

2. *Habitus non conferunt per se primo ad intensionem actus.* — *Ratio conclusionis.* — Dicendum vero est imprimis, habitus non

conferre, per se loquendo, potentiis in quibus insunt, vim ad efficiendos actus intensiores, quam per se possent ipsae potentiae efficere, nec posse concurrere effective ad intensionem, vel modum actus, quin ejus quoque substantiam efficiant. Priorem partem hujus conclusionis probat late Durandus supra; argumenta enim, quibus probat habitum non efficere ad intensionem actus, in hoc sensu possent admitti, quanquam solvantur a Cajet., 1. 2, q. 49, art. 3; et a Capr., in 3, dist. 23, art. 3, non longe a principio. Ubi interdum significat, potentiam habituata posse intensiorem actum elicere, quam non habituata. Ego vero oppositum censeo esse verum, per se loquendo, quod probo, quia habitus sicut generatur per actus, ita etiam intenditur; non intenditur autem nisi per actus intensiores, ut infra dicemus; ergo sicut in potentia sola est virtus ad efficiendos actus, per quos in se generat habitum, ita est etiam virtus ad efficiendos actus intensiores, per quos intendit habitum; ergo habitus per se non confert potentiae, ut intensiores actus possit efficere.

3. *Aliquorum evasio.* — *Improbatur.* — Responderi potest, potentiam sine habitu solum posse efficere actum usque ad certum gradum intensionis, verbi gratia, ut quatuor, et per similes actus comparare sibi habitum, etiam usque ad quartum gradum; potentiam vero jam perfectam habitu ut quatuor, posse efficere actum ut quinque, quem se sola non posset efficere. Sed hic modus dicendi non est verus, quia potentia ex vi habitus non potest efficere intensiorem actum, quam sit ipse habitus, quia nulla forma remissa potest per se conferre ad effectum intensiorem, ut supra, disput. 18, fusius tractatum est. Et quamvis sit probabile aliquando id posse accidere, si agens tantum partialiter concurrat, id solum est, quando in altero agente partiali est virtus ad illam majorem intensionem. At vero in praesente supponitur in ipsa potentia, quae est veluti alterum agens partiale, non esse vim ad intensiorem actum; ergo habitus remissus cum tali potentia non poterit efficere intensiorem actum. Unde etiam sumitur confirmatio: nam ex duobus remissis non fit aliquid intensius; sed potentia ex se ponitur quasi virtus remissa definita ad talem actum, et habitus etiam per se consideratus, est remissus comparatione talis actus; ergo ex tali potentia et habitu non potest fieri una virtus potens in intensiorem actum.

4. Dicit aliquis, in formis univocis esse id verum, quod forma remissiva non potest per se efficere intensam, in aequivocis vero interdum posse; habitum vero comparari ad actum, ut principium aequivocum. Sed contra: nam quidquid sit de veritate illius limitationis, ad summum habet locum, quando forma aequivoca est essentialiter perfectior; at in praesenti probabilius est, habitum acquisitum esse minus perfectum ipso actu, ut infra videbimus. Deinde non solum propter inaequalitatem perfectionis, sed etiam propter necessariam proportionem inter habitum et actum, non potest habitus remissus per se efficere actum intensiorem se, quia habitus non inclinatur nisi ad actus similes illis a quibus fuit genitus, teste Aristotele, 2 Ethicorum, capite 4, et teste etiam experientia; ita enim facile operamur, sicut consuevimus, tam in specie operum, quam in modo. Et ratio est, quia habitus non est nisi veluti impulsus quidam, seu pondus relictum in potentia ex vi praecedentium actu; actus autem praecedentes non habent vim inclinandi potentiam ad actus perfectiores, sed ad summum ad similes. Alias si iidem actus efficerent inclinationem in potentia ad actus intensiores, pari ratione dici posset, aequales actus intendere ipsum habitum, neque ulla superesset ratio ad oppositum probandum.

5. Rursus etiam sequitur, virtutem ad efficiendos actus intensiores posse in infinitum crescere in potentia, ex virtute propria, quod per se incredibile est. Sequela patet, quia per actus ut quatuor, qui supponuntur esse adaequati virtuti potentiae nude sumptae, acquiritur habitus ut quatuor, quo comparato jam habet potentia vim ad actus ut quinque; sed per illos potest ille habitus fieri ut quinque; ergo per habitum ut quinque, fiet potens ad actus ut sex; et eadem proportionem potest ultra progredi absque ullo termino, qui probabili ratione possit designari. Denique etiam in habitibus infusis docent communiter Theologi, ex vi illorum non posse potentiam efficere actus intensiores ipsis habitibus, quanquam in eis posset esse major ratio dubitandi, vel quia tales habitus sunt perfectiores suis actibus, vel quia non solum dant facilitatem, sed etiam potestatem. Nihilominus, quia revera sunt habitus, et dantur cum debita proportionem ad actus, ut ex vi illorum fiant actus connaturali modo, ideo, quantum est ex intrinseca virtute talium habituum, non valet potentia efficere intensio-

res actus ipsis habitibus, sed si eos interdum elicit, est ratione alterius auxilii divini, de quo alias. Ergo multo majori ratione id dicendum est de habitibus acquisitis, tum propter rationes factas, sumptas ex debita proportionem, et ex minori perfectione; tum etiam quia hi habitus non sunt per se quas propriae facultates operandi, sed natura sua sunt affectiones quaedam facultatis operandi; et ideo per se non augent substantialiter (ut ita dicam) vim agendi effectum nobiliorem, sed tantum perficiunt eandem vim, quae antea erat in potentia, eo modo quo statim explicabimus.

6. *Habitus concurrat physice ad intensionem actus effecti a potentia.* — In hoc ergo sensu verum est, habitum per se non conferre ad intensionem actus; nihilominus tamen negandum non est quin, quando potentia per habitum efficit actum intensum, habitus efficiat illam intensionem, saltem quantum ad gradum proportionatum habitui, quia in illa habet talis actus similitudinem cum praecedentibus, a quibus habitus genitus est. Tunc vero non potest habitus efficere solam intensionem, nisi etiam efficiat substantiam ipsius actus; quia intensio in facto esse, non est aliquid distinctum a substantia actus, ut infra ostendam. Et declaratur breviter, quia si potentia cum habitu ut quatuor, eliciat actum ut quatuor, ille habitus aequae concurrat effective ad primum sicut ad quartum gradum talis actus; quia aequae est proportionatus omnibus, et quia a similibus actibus secundum similes gradus generatus est; sed substantia et entitas talis actus tota consistit in illis gradibus intensionis; ergo non potest habitus efficere cum potentia intensionem actus, nisi efficiendo simul substantiam ejus.

7. *Habitusne concurrat ad totum actum intensiorem seipso.* — Nonnulla vero difficultas esse potest, quando potentia habitu affecta elicit actum intensiorem ipso habitu, an habitus concurrat effective ad actum secundum totam intensionem ejus, id est, secundum illum gradum, in quo habitum excedit. Videtur enim difficile ita dividere effectum ejusdem actus, ut secundum quosdam gradus fiat a sola potentia, secundum alios vero a potentia cum habitu. Sicut e contrario fieri non potest ut quidam gradus fiant a potentia cum habitu, et alii a solo habitu. Nihilominus dicendum est, tunc habitum non concurrere ad illum gradum intensionis in quo exceditur ab actu, per se et directe ef-